

Andrzej Albiniaak
Elżbieta s. Monika Albiniaak SDP

Przestrzeń prowincjonalno-muzealna. Wstępne wyniki badań o początkach muzealnictwa w Janowie Lubelskim

Pośród publikacji naukowych dotyczących dziejów nieistniejących obecnie kolekcji muzealnych i zaginionych eksponatów nie uwzględniano dotychczas historii jednej z pierwszych, jeśli nie pierwszej, regionalnej (o zasięgu powiatowym) placówki muzealnej II Rzeczypospolitej Polskiej. Podjęcie badań nad losami muzeum powiatowego w Janowie Lubelskim¹ może prowadzić przykładowo do rozwiązania problematyki

---

¹ Kulturowanie pamięci o istniejącym w dwudziestolecium międzywojennym muzeum w Janowie Lubelskim jest już na tyle ograniczone, że współcześnie istniejące w tym mieście Muzeum Regionalne nie nawiązuje do tradycji muzealnych sprzed dziewięćdziesięciu sześciu lat; por. P W[idz], *Janowskie Muzeum istnieje już od 20 lat*, *Gazeta Janowska*, luty 2006, s. 6; A. Albiniaak, *Ludowy przemysł zabawkarski w Łęcznej. Przyczynek do nierozpoznanej problematyki badawczej*, *Studia Łęczyńskie*, t. 2-3: 2010-2011, s. 288, przyp. 5. Również postać inicjatora powstania w 1918 r. muzeum w Janowie Lubelskim jest skutecznie rugowana z pamięci zbiorowej. Tadeusz Seweryn w czasie pobytu w Janowie Lubelskim poza działalnością związaną z pracą w gimnazjum i założeniem muzeum zasłużył się między innymi działaniami przy usunięciu wojsk austriackich z tego miasta w październiku 1918 r. Niestety ten fragment biografii T. Seweryna nie jest znany obecnie w Janowie Lubelskim. Przykładowo Zenon Łukasz Baranowski w książce opublikowanej w 2012 r. wspomina o działaniach Władysława Jabłońskiego przy rozbrajaniu okupantów austriackich w 1918 r., a całkowicie przemilcza rolę T. Seweryna podczas tej czynności, w której obaj z wymienionych odegrali istotną rolę; por. Z. Ł. Baranowski, *Sztafeta pokoleń Ziemi Janowskiej*, Janów Lubelski 2012, s. 43. O współpracy T. Seweryna z W. Jabłońskim podczas organizowania akcji rozbrajania i usuwania wojsk austriackich z Janowa Lubelskiego informacje odnaleźć można przykładowo w: Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (cytujemy dalej: AUJ), sygn. S III 246, Tadeusz Seweryn, *Życiorys*, [w:] *Teczki osobowe pracowników naukowych, administracyjnych i fizycznych zatrudnionych po 1945 r.*,teczka pracownicza: *Tadeusza Seweryna*, pag. 6; Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie (cytujemy dalej: MEK) (Kadry), sygn. BE 50, *Życiorys Tadeusza Seweryna*, [w:] *Teczka personalna Tadeusza Seweryna*, pag. 2. Próba przypomnienia działalności T. Seweryna (z janowskiego okresu jego działalności) miała miejsce w Janowie Lubelskim przed kilkoma laty; por. A. Albiniaak, *Gdy o wielkich się zapomina*, [w:] *Cienie i urojenie. Wielokulturowy, wieloetniczny i wielonarodowy obraz Janowa Lubelskiego*, cz. VIII. Prezentacja werbalno-wizualna zrealizowana 13 października 2011 r. w Liceum Ogólnokształcącym im. Bohaterów Porytowego Wzgórza w Janowie Lubelskim w ramach konkursu Ministerstwa

zdeponowania bądź niezdeponowania w Muzeum Ziemi Przemyskiej mieczy (prawdopodobnie użytkowanych przez ludność kultury przeworskiej) odkrytych w okolicach Janowa Lubelskiego. Może także prowadzić do wzbogacenia wiedzy o tym, jak na lubelskiej prowincji odnoszono się do pamiątek przeszłości w okresie tuż po odzyskaniu przez Rzeczpospolitą Polską niepodległości i bezpośrednio przed powstaniem niepodległego Państwa Polskiego. Frapująca wydaje się próba odpowiedzi na pytanie: Jak duży wpływ na powstanie i funkcjonowanie prowincjonalnej placówki muzealnej mógł mieć nauczyciel przybyły do miasta jako element napływowy – alochtoniczny? Istotny jest również aspekt pedagogiczny i możliwość wniknięcia w świat, w którym jednostka zaktywizowała młodzież do podjęcia trudu gromadzenia pamiątek przeszłości.

Osobą, która aktywizowała młodzież uczęszczającą do gimnazjum w Janowie Lubelskim tuż przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości był Tadeusz Seweryn, który w jednym z artykułów zamieszczonych w czasopiśmie „Orli Lot” (opublikowanym około dwadzieścia lat po opuszczeniu Janowa Lubelskiego przez T. Seweryna) pisał, iż początkowo muzeum powiatowe w Janowie Lubelskim „znajdowało się [w jego] pokoju [mieszkalnym, a zabytki/eksponaty umieszczone były] na piecu, szafie, pod łóżkiem – wszędzie”². Przestrzeń tej placówki muzealnej ograniczała przestrzeń życiową jednego z twórców muzeum. Taki stan rzeczy trwał pomiędzy 1917 lub 1918 a 1919 bądź 1920 r.³

Spraw Zagranicznych na najlepszy projekt zrealizowany w ramach ogólnokrajowej akcji „Polska dla wszystkich”, organizowanej z inicjatywy Koalicji Przeciw Antysemityzmowi. Sprawozdanie z projektu w zbiorach Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

² T. Seweryn, *Z przygód etnografa: Jak zostałem strachem?*, Orli Lot, R. XX, 1939, Nr 6, s. 105.

³ W latach 1917-1919 T. Seweryn był nauczycielem języka niemieckiego i łacińskiego w janowskim gimnazjum; por. *Janowskie Gimnazjum i Liceum w oczach wychowanków*, oprac. w 75 rocznicę istnienia Gimnazjum i Liceum. III zjazd absolwentów, Janów Lubelski 1993, s. 3; M. Krzosek, *Skorowidz nauczycieli pracujących w szkole*, [w:] *Jubileusz 90 lat Liceum Ogólnokształcącego im. Bohaterów Porytowego Wzgórza w Janowie Lubelskim*, pod red. E. Garbacza, Janów Lubelski 2007, s. 147. O nauczaniu języka niemieckiego i łacińskiego w janowskim gimnazjum, bez podania datacji informuje J. P. Dekowski; por. Tenże, *Tadeusz Seweryn w Tomaszowie Mazowieckim*, Łódzkie Studia Etnograficzne, t. XIX, 1977, s. 127. Informacje o pracy w janowskim gimnazjum bez dodatkowych danych odnaleźć można przykładowo w: A. Peretiakowicz, M. Sobeski; *Współczesna kultura polska. Nauka – literatura – sztuka. Życiorysy uczonych, literatów i artystów z wyszczególnieniem ich prac*, Poznań 1932, s. 226; *Czy wiesz kto to jest?*, pod red. S. Łoży, Warszawa 1938, s. 660; H. Zwolakiewicz, *Etnografowie i regionaliści w badaniach ludowej kultury Lubelszczyzny. Materiały do „Lubelskiego słownika biograficznego”*, Studia i Materiały Lubelskie, Etnografia, 1, 1962, s. 54; R. Górski, *Seweryn Tadeusz*, [w:] *Słownik folkloru polskiego*, pod red. J. Krzyżanowskiego, Warszawa 1965, s. 369. W literaturze zetknąć się można również z informacjami, iż T. Seweryn uczył w janowskim gimnazjum rysunków, historii i geografii w latach 1918-1919 [por. *Biogramy uczonych polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN*, cz. I: *Nauki społeczne*, z. 3, oprac. A. Śródka, P. Szczawiński, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985, s. 242; W. Bienkowski, *Seweryn Tadeusz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXVI/3, z. 150, Warszawa – Kraków 1995, s. 344] lub 1918-1920; por. A. Śródka, *Uczni polscy XIX – XX stulecia*, t. IV, Warszawa 1998, s. 63. Nieścisłości chronologiczne wymagają odrębnego opracowania, nie mieszczącego się tematycznie w niniejszym artykule. Dane o pracy T. Seweryna w Janowie Lubelskim od 1917 r. należy uwiarygodnić, bądź obalić. Za podstawę weryfikacji należy przyjąć datę podawaną przez T. Dubowik i B. Łopuszańskiego – wrzesień 1918 r.; por. T. Dubowik, B. Łopuszański; *Prof. dr Tadeusz Seweryn (1894 – 1975)*, Roczniki Muzeum Etnograficznego w Krakowie, t. VI, 1976, s. 8; B. Łopuszański, *Tadeusz Seweryn (1894 – 1975)*, Etnografia Polska, t. XX, 1976, z. 1, s. 18; B. Łopuszański, *Tadeusz Seweryn (1894 – 1975)*, Lud, t. 60, 1976, s. 355. Bez podania

Powstanie idei i proces gromadzenia pamiątek przeszłości w Janowie Lubelskim uległ mitologizacji w literaturze etnograficznej. O ile w 1930 r. na łamach czasopisma zatytułowanego „Ziemia” T. Seweryn twierdził, że uczniowie janowskiego gimnazjum⁴

---

miesiąca; por. B. Łopuszański, *Prof. dr Tadeusz Seweryn (1894 – 1975)*, Polska Sztuka Ludowa, R. XXX, 1976, Nr 1, s. 57. W literaturze można odnaleźć również informacje, iż T. Seweryn „bardzo wcześnie był związany z Lubelszczyzną. W 1817 r. [był] nauczycielem w gimnazjum w Janowie Lubelskim”. Co należy bezsprzecznie uznać za „chochlik” drukarski, gdyż dwa akapity wcześniej autor stwierdził, iż T. Seweryn „od 1917 jest nauczycielem szkół średnich w Janowie Lubelskim” [...]; por. H. Zwolakiewicz, dz. cyt., s. 54. Również w odniesieniu do daty opuszczenia Janowa Lubelskiego przez T. Seweryna konieczne jest zweryfikowanie danych podawanych w literaturze. Przykładowo nie mógł on pracować w tym mieście w 1920 r., bo od 1 sierpnia 1919 r. był on nauczycielem Seminarium Nauczycielskiego w Chełmie (lubelskim); por. Archiwum Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie (cytujemy dalej: AMEK), sygn. II/3335, *Mianowanie Tadeusza Seweryna na nauczyciela seminarium nauczycielskiego męskiego w Chełmie*, Nr 15791/S.I, Warszawa 30 VIII 1919 r. [w:], *Dokumenty do biografii Tadeusza Seweryna. Okres okupacji, życiorys, dok. dot. prac naukowych*, kopie, fol. 9 (oryginał w zbiorach rodzinnych córki T. Seweryna). W ankiecie personalnej T. Seweryn twierdził, że w Janowie Lubelskim pracował w latach 1918-1919 i dane te należy uznać za najbardziej wiarygodne; por. MEK (Kadry), sygn. BE 50, *Ankieta personalna Tadeusza Seweryna*, Kraków 1953, [w:] *Teczka personalna Tadeusza Seweryna*, pag. 67v. Niestety przy obecnym stanie wiedzy brak jest możliwości stwierdzenia kiedy T. Seweryn rozpoczął gromadzenie eksponatów stanowiących podwaliny tworzonego muzeum szkolnego w janowskim gimnazjum, przemianowanego następnie w muzeum powiatowe. Prawdopodobne wydaje się, że T. Seweryn trafił do Janowa Lubelskiego przed uzyskaniem absolutorium ukończenia studiów wyższych. Zgodnie bowiem z informacją jednego z uczniów janowskiego gimnazjum „w roku szkolnym 1917/1918 nauczyciel łaciny, późniejszy profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego Tadeusz Seweryn (jako peowiak występujący w tym czasie pod nazwiskiem Maksymilian Kulesza), organizował uczniowskie przedstawienia teatralne, które chętnie oglądali mieszkańcy Janowa Lubelskiego”; por. *Janowskie Gimnazjum i Liceum...*, s. 10; I. A. Wąsek, *Powstanie i pierwsze dwudziestolecie funkcjonowania Gimnazjum 1917 – 1939*, [w:] *Jubileusz 90 lat Liceum Ogólnokształcącego im. Bohaterów Porytowego Wzgórza w Janowie Lubelskim*, pod red. E. Garbacza, Janów Lubelski 2007, s. 14; I. A. Wąsek, *Gimnazjum i Liceum w Janowie Lubelskim w latach 1917 – 1939*, praca dyplomowa Podyplomowych Studiów Kwalifikacyjnych Bibliotekoznawstwa i Informatyki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie napisana w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa pod kierunkiem prof. dr hab. Antoniego Krawczyka, Lublin 2002, s. 15 – maszynopis dostępny w Archiwum Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej oraz w Bibliotece Szkolnej Liceum Ogólnokształcącego im. Bohaterów Porytowego Wzgórza w Janowie Lubelskim. Odnosząc się do absolutorium uzyskanych przez T. Seweryna na krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych i Uniwersytecie Jagiellońskim, zwrócić należy uwagę, że uzyskane zostały ono w 1918 r., a więc mało prawdopodobne by przed uzyskaniem ich T. Seweryn pracował w Janowie Lubelskim. Zwrócić dodatkowo należy uwagę na to, że przed zakończeniem roku akademickiego 1917/18 grono profesorskie Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie uchwaliło „przedstawić Tadeusza Seweryna [...] jako kandydata do nadania mu jednorazowej zapomogi na r. szk. 1917/18 z fundacji Jankowskiej”; por. Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie (cytujemy dalej: AASPK), sygn. 5, *Protokoły Posiedzeń Grona Profesorów, Rok 1918*, fol. 39v. Otrzymał on również nagrody pieniężne na zakończenie roku akademickiego 1917/18 [por. AASPK, sygn. 5, *Protokoły Posiedzeń Grona Profesorów, Rok 1918*, fol. 42v-43], co prawdopodobnie pozwoliło mu na zaspokojenie pierwszych potrzeb w Janowie Lubelskim, gdzie podjął pracę i gdzie zamieszkał po przeprowadzeniu się z Krakowa.

⁴ Janowskie gimnazjum w 1918 r. nosiło nazwę *Filologiczne Ośmioklasowe Gimnazjum im. Kanclerza Jana Zamoyskiego Sejmiku Powiatowego w Janowie Lubelskim*; por. Muzeum Regionalne w Janowie Lubelskim (cytujemy dalej: MRJL), sygn. MR-940pr/h, S. Łukasiewicz, L. Kuśmierczyk; *Historia Gimnazjum i Liceum w Janowie Lub.*, Warszawa – Modliborzyce 1985, s. 8; *Janowskie Gimnazjum i Liceum...*, s. 6; I. A. Wąsek, *Gimnazjum i Liceum w Janowie...*, s. 11; I. A. Wąsek, *Powstanie i pierwsze dwudziestolecie...*, s. 7. Gimnazjum to rozpoczęło swoją działalność 15 września 1917 r.; por. *Ogłoszenie Kierownik[a] 8-kl. Gimnazjum Filolog. Męsk. im. Kanc. Zamoyskiego w Janowie Lubelskim*, *Głos Lubelski*, Nr 221 z 12 VIII 1917 r., s. 1; Nr 224 z 15 VIII 1917 r., s. 1; Nr 228 z 19 VIII 1917 r., s. 1.

„w przeciągu dwóch miesięcy zdołali stworzyć w r. 1918 małe, ale ciekawe powiatowe muzeum ziemi janowskiej”⁵, o tyle dziewięć lat później twierdził, odnosząc się do uczniów niniejszej szkoły średniej, że „mili tam byli chłopcy i do pracy chętni, to też łatwo ich było zapalić do zbierania różnych przedmiotów do tworzonego przeze mnie Muzeum Powiatowego⁶ w Janowie”⁷. Zatem początkowo siła sprawcza powstania muzeum przypisywana była uczniom. Jednak z upływem czasu przysposobił ją sobie T. Seweryn, co powtórzyli m.in.: H. Zwołakiewicz⁸, T. Dubowik i B. Łopuszański⁹,

---

⁵ T. Seweryn, *Współpraca młodzieży krajoznawczej z muzeami etnograficznymi*, Ziemia, t. XV, 1930, Nr 15-18, s. 297.

⁶ Nie ingerowano w tym miejscu w cytatach, jednak zaznaczyć należy, że problematyka nazwy własnej pierwszej placówki muzealnej powstałej w Janowie Lubelskim, jest niejednoznaczna, a rozwinięcie tej kwestii wymaga dalszych badań. Zwrócić w tym miejscu należy nade wszystko uwagę na fakt, że w ramach Sejmiku Powiatowego w Janowie Lubelskim Komisja Muzealna została powołana na posiedzeniu z dnia 10 maja 1920 r.; por. Archiwum Państwowe w Lublinie (cytujemy dalej: APL), Starostwo Powiatowe w Janowie Lubelskim, sygn. 4, *Sprawozdanie sytuacyjne działu II Samorządu Powiatowego w Janowie Lubelskim za miesiąc maj 1920 r.*, Janów Lubelski 1 VI 1920 r., pag. 115, 121 (dokument zachowany jest w dwóch egzemplarzach).

⁷ T. Seweryn, *Z przygód...*, s. 105.

⁸ H. Zwołakiewicz twierdził, iż T. Seweryn „w r. 1919 założył [w Janowie Lubelskim] Muzeum regionalne, przejęte później przez Sejmik Janowski”; por. H. Zwołakiewicz, dz. cyt., s. 54. W przytoczonym fragmencie wyróżnić można przynajmniej cztery błędy: przesunięcie o rok daty powstania muzeum, przypisanie roli założyciela T. Sewerynowi, podanie nazwy niepotwierdzonej w źródłach, sugerowanie przejścia muzeum przez Sejmik Powiatowy po 1919 r.

⁹ W artykule współautorskim T. Dubowik i B. Łopuszańskiego przeczytać można, iż T. Seweryn w 1918 r. „zajął się organizacją muzeum regionalnego w Janowie. Otwarcie tej placówki, przejętej następnie przez sejmik pow. janowskiego, nastąpiło w r. 1919”; por. T. Dubowik, B. Łopuszański, dz. cyt., s. 8. Poza podaniem nieistniejącej nazwy muzeum (przymiotnik „regionalne”, w odniesieniu do muzeum istniejącego w czasie obecności T. Seweryna w Janowie Lubelskim jest tworem wtórnym) autorzy sugerują organizowanie, a nie współorganizowanie muzeum przez T. Seweryna. I o ile przynależy mu miano organizatora, to nie można zapominać o roli osób drugich (uczniów gimnazjum) i trzecich (przedstawicieli władz samorządowych), bo przynajmniej z korespondencji prowadzonej pomiędzy janowskim Sejmikiem Powiatowym a Lubelską Kurią Diecezjalną wynika, że w czasie, gdy T. Seweryn inicjował tworzenie muzeum szkolnego, władze samorządowe przejmowały prywatne kolekcje archeologiczne. Wstępne omówienie tej korespondencji patrz: A. Albinia, *Historia o dumie..., a może tylko... zadumie*, Niedzielnik, Nr 1 z 08.03.2004, s. 5-7. B. Łopuszański twierdził także, że dzięki T. Sewerynowi „powstało Muzeum Regionalne w Janowie Lubelskim”; por. B. Łopuszański, *Prof. dr Tadeusz Seweryn...*, s. 57. Kolejny raz pojawia się kwestia posługiwania się nazwą nieodzwierciedloną w materiale epistolarnym i dodatkowo twierdzenie o mocy sprawczej T. Seweryna jest dyskusyjne. Bez zastrzeżeń można by się zgodzić z twierdzeniem, iż dzięki T. Sewerynowi muzeum w Janowie Lubelskim rozwijało się i dzięki jego zabiegom aktywowaniu społeczeństwa lokalnego zbiory muzealne powiększały się. Natomiast rozstrzygnięcie kto był twórcą idei powstania muzeum w Janowie Lubelskim i kto jako pierwszy podjął się próby wcielenia jej w życie pozostaje kwestią otwartą. Należy przy tym zwrócić uwagę na rolę członków janowskiego Sejmiku Powiatowego [por. A. Albinia, *Historia o dumie..., 5-7*], a nade wszystko W. Przeglasińskiego - organizatora pierwszego Sejmiku Powiatowego w Janowie Lubelskim, uznawanego w 1928 r., przez społeczność lokalną, za założyciela janowskiego muzeum [por. *Sylwetki pośmiertne (za ostatnią dekadę lat)*, [Jednodniówka] *Z okazji dziesięciolecia Janów Lubelski swą pracą czci wielką rocznicę niepodległości najjaśniejszej Rzeczypospolitej Polskiej*, pod red. F. Janowskiego, Lublin 1928, s. 35]. W innej pracy B. Łopuszański twierdził, że T. Seweryn „w niepewnej [...] sytuacji politycznej zajął się organizacją muzeum regionalnego w Janowie” [por. B. Łopuszański, *Tadeusz Seweryn (1894 - 1975)*, *Etnografia Polska...*, s. 19] powielając omówione powyżej błędy, co powtórzył jeszcze w: B. Łopuszański, *Tadeusz Seweryn (1894 - 1975)*, *Lud...*, s. 355.

W. Bieńkowski¹⁰, itd.¹¹ Dodatkowo inny obraz powstania janowskiej placówki muzealnej prezentowany jest w opublikowanych opracowaniach napisanych przez T. Seweryna a inny w jego dokumentacji personalnej. Przykładowo w życiorysie złożonym w 1930 r. do dokumentacji doktoranckiej przeczytać można stwierdzenie T. Seweryna w następującym brzmieniu: „W Janowie założyłem regionalne muzeum, przejęte następnie przez Sejmik powiatowy”¹². Również w życiorysie zachowanym w powojennej teczce pracowniczej T. Seweryna, z jego pracy na Uniwersytecie Jagiellońskim, powtarzane jest twierdzenie o założeniu przez wymienionego Muzeum Regionalnego w Janowie Lubelskim¹³.

Opublikowaną w 1930 r. w „Ziemi” informację o wzmiankowanych powyżej działaniach młodzieży gimnazjalnej na rzecz utworzenia w 1918 r. placówki muzealnej w Janowie Lubelskim rozwinął T. Seweryn w aparacie naukowym – przypisie, w którym poinformował, że dzieło młodzieży gimnazjalnej z Janowa Lubelskiego „niestety zmarnowane [zostało] w dwa lata później”¹⁴. Dziełem tym było muzeum, nie wiadomo tylko, co zostało „zmarnowane” w 1920 r.: muzeum czy idea ratowania pamiątek przeszłości? Z informacji podanej przez T. Seweryna wynika, że muzeum ulega wówczas likwidacji. Jednak korespondencja prowadzona pomiędzy władzami lokalnymi, proboszczem i lubelską kurią diecezjalną w listopadzie 1920 r. podważa wiarygodność takiego twierdzenia¹⁵.

---

¹⁰ W. Bieńkowski twierdził, że T. Seweryn „w r. 1919 założył w Janowie Lubelskim muzeum regionalne”; por. W. Bieńkowski, dz. cyt., s. 344. W tym krótkim stwierdzeniu zawarte są trzy błędy: rok powstania, przypisanie T. Sewerynowi założenia muzeum i nazywanie placówki regionalną.

¹¹ Nie zdecydowano się na prezentację większej ilości błędów dotyczących roli T. Seweryna w powstaniu muzeum w Janowie Lubelskim, bo mają one podobny charakter jak zaprezentowane powyżej. W literaturze etnograficznej utrwalił się już na dobre pogląd o określonej roli T. Seweryna w powstaniu w Janowie Lubelskim placówki muzealnej.

¹² AUJ, sygn. WF II 504, T. Seweryn, *Curriculum vitae*, [w:] *Teczka akt doktorskich Tadeusza Seweryna*, Kraków 23 I 1930, fol. 2-3.

¹³ AUJ, sygn. S III 246, T. Seweryn, *Życiorys*, [w:] *Teczki osobowe pracowników naukowych, administracyjnych i fizycznych zatrudnionych po 1945 r.*, teczka pracownicza: *Tadeusza Seweryna*, pag. 6. Również Kazimierz Moszyński w życiorysie składanym wraz z nominacją na członka korespondenta Polskiej Akademii Umiejętności twierdził, że T. Seweryn założył muzeum w Janowie Lubelskim; por. Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie; Akta członków: *Tadeusz Seweryn*, Wydział Filologiczny; K. Moszyński, *Uzasadnienie wniosku o mianowanie doc. dr. Tadeusza Seweryna członkiem korespondentem Wydziału Pierwszego Polskiej Akademii Umiejętności*, grudzień 1946, fol. 2. Informacja o założeniu muzeum w Janowie Lubelskim przez T. Seweryna powtarzana jest również w innych zachowanych życiorysach T. Seweryna; por. AMEK, sygn. II/3335, *Życiorys Tadeusza Seweryna* [w:], *Dokumenty do biografii Tadeusza Seweryna. Okres okupacji, życiorys, dok. dot. prac naukowych*, kopie, fol. 10; MEK (Kadry), sygn. BE 50, *Życiorys Tadeusza Seweryna*, [w:] *Teczka personalna Tadeusza Seweryna*, pag. 3; MEK (Kadry), sygn. BE 50, *Życiorys Tadeusza Seweryna* (drugi), [w:] *Teczka personalna Tadeusza Seweryna*, pag. 6.

¹⁴ T. Seweryn, *Współpraca młodzieży...*, s. 297, przyp. 1.

¹⁵ Odrębnego omówienia wymaga podana przez T. Seweryna informacja zawarta w jednej z opracowanych (współautorско) przezeń książek zachowanych w rękopisie, w której twierdził on: „W Janowie Lubelskim muzeum sejmikowe, stworzone przeze mnie w r. 1918 przy pomocy uczniów miejscowego gimnazjum, zostało w rok po moim wyjeździe z Janowa, doszczętnie rozgrabione, gdyż nie zabezpieczono im [prawdopodobnie chodzi o eksponaty muzealne], po wyjeździe założyciela muzeum, najprymitywniejszej opieki”; por. AMEK, rkps 1062/III, M. Frankowska, T. Seweryn, *Projekty organizacji muzealnictwa w Polsce*, fol. 23-24. Wzmiankowany rękopis pochodzi z 1943 r.; por. B. Łopuszański,

W tym czasie T. Seweryn nie pracował już w janowskim gimnazjum, a informacje o losie muzeum i muzealiów docierały do niego prawdopodobnie za pośrednictwem osób drugich bądź trzecich itd. Wiarygodność tych informacji nie jest zatem tak oczywista, jak uzyskanych podczas obserwacji uczestniczącej¹⁶.

Jeśli to T. Seweryn zachęcał młodzież do zbierania i przekazywania do tworzonej placówki muzealnej zabytków¹⁷, to jego wyjazd z Janowa Lubelskiego mógł doprowadzić do zaniechania tej akcji. Nie bez znaczenia pozostaje również postawa władz miejscowych w czasie, gdy młodzież przekazywała zabytki. Przecież gromadzenie zabytków wymagało pozyskania miejsca przeznaczonego na ich przechowywanie. W tym czasie gimnazjum janowskie nie posiadało lokum, zajęcia odbywały się w różnych użyczonych salach¹⁸ (do 1922 r. były to dwa wynajmowane pomieszczenia przy ulicy Wałowej¹⁹), a te nie stanowiły prawdopodobnie odpowiedniego miejsca na przechowywanie zabytków²⁰. W początkowym okresie istnienia muzeum w Janowie Lubelskim miało ono charakter muzeum szkolnego więc związek pomiędzy lokalizacją szkoły a lokalizacją muzeum wydaje się zasadny.

W listopadzie 1920 r. muzeum znajdowało się „na poddaszu w ciasnym pokoiku”²¹ jakiegoś budynku, chyba przy ulicy Wałowej²². Prawdopodobnie w czasie,

---

Katalog zbiorów rękopiśmiennych Muzeum Etnograficznego w Krakowie, Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie, t. 7: 1979, s. 233. W niniejszym opracowaniu nie odniesiono się do przytoczonego powyżej twierdzenia T. Seweryna, gdyż znane autorom źródła nie dają rzetelnych podstaw do ustalenia czy owo rozgrabienie mienia muzealnego nastąpiło przed, w trakcie, czy może po terminie do którego odnosi się zachowana korespondencja przechowywana w Archiwum Archidiecezjalnym w Lublinie, która stanowi główny punkt odniesienia w niniejszym artykule.

¹⁶ W badaniach nad dziejami janowskiego muzeum nie można wykluczyć możliwości zaczerpnięcia przez T. Seweryna informacji „z pierwszej ręki”. Mógł on bowiem po wyjeździe z Janowa Lubelskiego i podjęciu pracy w Chełmie odwiedzać lub odwiedzić Janów Lubelski i na miejscu mógł zapoznać się z brakami w zbiorach muzealnych, które pozostawił w janowskiej placówce muzealnej.

¹⁷ Dane o roli T. Seweryna w motywowaniu młodzieży do gromadzenia eksponatów muzealnych nie wzbudzają wątpliwości. Powtarzane są one w znacznej ilości źródeł wykorzystanych w niniejszym artykule.

¹⁸ K. Wszelaki, *Janów Lubelski w okresie międzywojennym*, [w:] *Janów Lubelski 1640 – 2000*, zespół red. Z. Baranowski, B. Nazarewicz, J. Łukasiewicz, Janów Lubelski 2000, s. 143.

¹⁹ *Janowskie Gimnazjum i Liceum...*, s. 9; I. A. Wąsek, *Gimnazjum i Liceum w Janowie...*, s. 12; I. A. Wąsek, *Powstanie i pierwsze dwudziestolecie...*, s. 9.

²⁰ Dosadnie wygląd muzeów szkolnych (nie odnosząc tego do sytuacji zastanej w Janowie Lubelskim) przedstawił T. Seweryn pisząc: „Trzeba było dopiero przypatrzeć się zbiorom muzeów szkolnych, nie inwentaryzowanych i nie konserwowanych, a rozrzuconych po szufladach szkolnych, pakach na węgiel lub pokojach uczniowskich, a tem samym bez żywego kontaktu z kształceniem się młodzieży i jej wychowaniem w duchu poszanowania przyrody i dzieł ręki ludzkiej, aby między bajki włożyć wychowawczy wpływ takich »muzeów«. Są one wręcz szkodliwe, wyrabiają bowiem wśród młodzieży przekonanie, że z trudem zebrany śmietniczek, nie uszanowany przez nikogo i nikomu niepotrzebny – to właśnie muzeum”; por. T. Seweryn, *Współpraca młodzieży...*, s. 296. W podobny sposób przedstawił muzea szkolne M. Siwak; por. Tenże, *Nasze muza szkolne*, Ziemia, t. XV, 1930, s. 294.

²¹ Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie (cytujemy dalej: AAL), sygn. Rep IV b-66, *Wydział Powiatowy Sejmiku w Janowie Lubelskim do Konsystorza Rzymsko-Katolickiego w Lublinie*, Nr 1742, Janów Lubelski 3.11.1920, [w:] *Fundusze, budowle, cmentarze kościoła poddominikańskiego, parafialnego w Janowie Ordynackim*, fol. 151; A. Albinia, *Historia o dumie...*, s. 6.

²² Nie jest pewne czy muzeum znajdowało się na poddaszu budynku wynajmowanego przez janow-

gdy pracował w Janowie Lubelskim T. Seweryn, pomieszczenia²³ przeznaczone na gromadzenie i ekspozycję zabytków były również nieprzystosowane do celów muzealnych i to właśnie brak odpowiedniego lokum umożliwiającego ekspozycję zgromadzonych zabytków, uznał T. Seweryn za „zmarowanie idei tworzenia” muzeum powiatowego²⁴.

Zgodnie z twierdzeniem T. Dubowik i B. Łopuszańskiego janowskie muzeum zostało otwarte w 1919 r.²⁵, a więc prawdopodobnie w czasie, gdy T. Seweryn pracował jeszcze w Janowie Lubelskim²⁶. Niestety nie wiadomo, gdzie znajdowała się sala (ewentualnie sale) ekspozycyjna i dlatego rok później muzealia znajdowały się „na poddaszu w ciasnym pokoiku”²⁷. Może to właśnie tam zabytki były ekspozycjonowane od 1919 r.? Bardziej prawdopodobne wydaje się jednak ukrycie eksponatów przed zbliżającym się frontem wojny polsko – bolszewickiej bądź konieczność przeznaczenia pomieszczenia (pomieszczeń) ekspozycyjnego na cele wojskowe, bądź pomoc uchodźcom z terenów objętych działaniami wojennymi. Front wojny 1920 r. nie dotarł do Janowa Lubelskiego, lecz zamknięta prawdopodobnie w związku z działaniami wojennymi ekspozycja nie została otwarta ponownie w miejscu, w którym była prawdopodobnie udostępniana od 1919 r.

Gdyby nie odnalezienie w Archiwum Archidiecezjalnym w Lublinie korespondencji dotyczącej próby pozyskania pomieszczeń z przeznaczeniem na sale ekspozycyjne janowskiego muzeum powiatowego, to wiedza na temat istnienia w Janowie Lubelskim najpierw kolekcji, a następnie muzeum archeologicznego pozostawałaby nadal ukryta przed badaczami. Zwrócenie jednak uwagi na źródła epistolarne pozwala na wzbogacenie historii muzealnictwa o nieznanne wydarzenia.

---

skie gimnazjum. W przypadku lokalizacji pierwotnej siedziby polskiego gimnazjum utworzonego w Janowie Lubelskim niezmiernie cenna jest informacja, że znajdowało się ono w parterowym budynku przy ulicy Wałowej, który (lub którego część) wynajmowano od Wincentego Kołtyśia; por. MRJL, sygn. MR-940pr/h, S. Łukasiewicz, L. Kuśmierczyk; *Historia Gimnazjum i Liceum w Janowie Lub.*, Warszawa – Modliborzycze 1985, s. 7, 20; S. Łukasiewicz, L. Kuśmierczyk, *Historia Gimnazjum i Liceum w Janowie Lubelskim*, Janowskie Korzenie, Nr 16 z 3 V 2011, s. 41, 46. Zgodnie z danymi z dokumentacji odnoszącej się do mieszkańców Janowa Lubelskiego Wincenty Kołtyś (ojciec i syn) zamieszkiwali przy ulicy Wałowej 5; por. APL oddział w Kraśniku, Akta miasta Janowa, sygn. 291, *Księga ludności stałej miasta Janowa Lubelskiego, 1934*, pag. 202v.

²³ Pomieszczeń mających związek z przechowywaniem i ekspozycją zabytków zdeponowanych w janowskim muzeum w drugim dziesięcioleciu XX w. było prawdopodobnie kilka, ponieważ nieprawdopodobne wydaje się otwarcie w 1919 r. ekspozycji muzealnej w pomieszczeniu mieszkalnym zajmowanym przez T. Seweryna.

²⁴ Problematyka ekspozycjonowania w dwudziestolecie międzywojennym muzealiów zgromadzonych w janowskim muzeum jest niejasna. Wiadomo, że w kwietniu 1919 r. lub wcześniej trwały jakieś prace związane z przygotowaniem ekspozycji, która znajdować się miała w pomieszczeniu, które nie odpowiadało jakimś wymogom lub potrzebom. Z kierowanego do T. Seweryna listu Konstantego Kietlicz-Rayskiego dowiedzieć się można o zachęcie kierowanej przez ostatniego z wymienionych by T. Seweryn nie zrażał się „parszywą konstrukcją sali” – prawdopodobnie ekspozycyjnej; AMEK, sygn. III/229, *Konstanty Rayski do Tadeusza Seweryna*, Lublin 23 IV [19]19, [w:] *Korespondencja Tadeusza Seweryna (K-M) lata 1919-1939*, pag. 127.

²⁵ T. Dubowik, B. Łopuszański; dz. cyt., s. 8; B. Łopuszański, *Tadeusz Seweryn (1894-1975)*, Etnografia Polska..., s. 19; B. Łopuszański, *Tadeusz Seweryn (1894 - 1975)*, Lud..., s. 355.

²⁶ Porównaj przypis 3.

²⁷ Patrz przypis 21.

Zachowana w Archiwum Archidiecezjalnym w Lublinie korespondencja obejmuje zaledwie 16 dni²⁸, choć odnosi się również do rozmów prowadzonych przed datacją pierwszego z listów²⁹. Treść listu Wydziału Powiatowego Sejmiku w Janowie Lubelskim z 3 listopada 1920 r. przytoczona zostanie poniżej w całości, gdyż wnosi on wiele istotnych a nieznanych środowisku naukowemu informacji. Przewodniczący Sejmiku Powiatowego w Janowie Lubelskim zwracał się w nim do lubelskiego Konsystorza Rzymsko - Katolickiego w następujący sposób: „Założywszy przy Sejmiku pow. w Janowie Muzeum powiatowego, Wydział powiatowy od dłuższego czasu w tym celu gromadził okazy i zbiory archeologiczne. Obecnie posiadając znaczną ilość okazów Wydział pragnąłby zabezpieczyć takowe przed zniszczeniem i uprzystępnąć oglądanie tychże szerszym warstwom ludności. Wobec braku odpowiedniego lokalu (lokal obecnie zajmowany znajduje się na poddaszu w ciasnym pokoiku), muzeum nie odpowiada swym zadaniom. Ponieważ na umieszczenie muzeum byłyby najodpowiedniejsze i najdostępniejsze ubikacje w gmachu poklasztornym, zajmowanym poprzednio przez Magistrat Janowski przeto wydział powiatowy zwraca się z prośbą o wydzierżawianie na powyższy cel 1 lub 2 ubikacji w tym gmachu”³⁰.

Zawarta w powyższym liście informacja o bogatych zbiorach archeologicznych zdeponowanych w janowskim muzeum jest jedynym dotychczas odnalezionym świadectwem przechowywania w dwudziestoleciu międzywojennym w Janowie Lubelskim kolekcji archeologicznej³¹. Prawdopodobny wydaje się związek tejże kolekcji m.in. z mieczami odkrytymi w okolicach Janowa Lubelskiego niebawem przed kwietniem 1922 r.³²

---

²⁸ 3.11.1920 – 18.11.1920 r.: por. AAL, sygn. Rep. 60 IV b-65, *Wydział Powiatowy Sejmiku w Janowie Lubelskim do Konsystorza Rzymsko-Katolickiego w Lublinie*, Nr 1742, Janów Lubelski 3.11.1920, [w:] *Fundusze, budowle, cmentarze kościoła podominikańskiego, parafialnego w Janowie Ordynackim*, fol. 151; AAL, sygn. Rep. 60 IV b-65, *Konsystorz Diecezjalny w Lublinie do Wydziału powiatowego sejmiku w Janowie Lubelskim*, Nr 2877, Lublin 18.11.1920, [w:] *Fundusze, budowle, cmentarze kościoła podominikańskiego, parafialnego w Janowie Ordynackim*, fol. 154; A. Albinia, *Historia o dumie...*, s. 6.

²⁹ W liście Wydziału Powiatowego Sejmiku w Janowie Lubelskim do biskupa lubelskiego datowanym 11.11.1920 r. stwierdzono, iż petycja z dnia 3.11.1920 r. (pierwszy znany obecnie list) wystosowana była po kilkakrotnym ustnym wyrażeniu zgody przez proboszcza janowskiego na przekazanie pomieszczeń w budynku poklasztornym na cele muzealne; por. AAL, sygn. Rep. 60 IV b-65, *Wydział Powiatowy Sejmiku w Janowie Lubelskim do Jego Ekscelencji ks. bp sufragana w Lublinie*, Nr 1777, Janów [Lubelski] 11.11.1920, [w:] *Fundusze, budowle, cmentarze kościoła podominikańskiego, parafialnego w Janowie Ordynackim*, fol. 152; A. Albinia, *Historia o dumie...*, s. 6.

³⁰ Patrz przypis 21.

³¹ Etnografowie zwracają uwagę na to, że działalność T. Seweryna związana z tworzeniem muzeum w Janowie Lubelskim „przyczyniła się [...] do zebrania interesujących eksponatów ilustrujących kulturę ludową tej części Lubelszczyzny”; por. AMEK, sygn. II/2045, B. Łopuszański, *Prof. dr Tadeusz Seweryn 1894-1975 r.*, pag. 2. Sugeruje to, że kolekcje archeologiczne, które weszły w skład janowskich zbiorów muzealnych zostały przemilczane przez etnografów, bądź informacja o tychże kolekcjach, zawarta w korespondencji kierowanej przez przedstawiciela Sejmiku Powiatowego w Janowie Lubelskim jest wątpliwa bądź nieprawdziwa.

³² Poznanie dziejów janowskiej placówki muzealnej stanowi warunek konieczny do kontekstualnego rozpoznania osadnictwa kultury przeworskiej w południowej Lubelszczyźnie, głównie w odniesieniu do stanowiska 2 w Pikulach; por. K. Garbacz, *Nowo odkryte cmentarzysko(?) kultury przeworskiej w Pikulach, gm. Janów Lubelski, woj. Tarnobrzeg*, Sprawozdania Archeologiczne, t. 43, 1991, s. 199-226; Tenże,

O ich odkryciu informował K. Osiński w następujący sposób: „niedawno wykopano w okolicy Janowa wiele mieczów żelaznych, które okoliczni włościanie rozebrali między siebie na pamiątkę”³³. Na ostatniej stronie swego artykułu K. Osiński podał datę – kwiecień 1922 r.³⁴, a więc pisał go zaledwie siedemnaście miesięcy po powstaniu cytowanego powyżej listu. Informacja o niedawnym odkryciu może zatem odnosić się do okresu, w którym rozwijało się w Janowie Lubelskim muzeum. K. Osiński o odkryciu został poinformowany przez janowskiego inspektora szkolnego S. Jankowskiego³⁵, zatem w kręgach związanych z oświatą informacja o odkryciu była prawdopodobnie rozpowszechniona. Dodać w tym miejscu należy,

---

Nowe materiały do poznania kultury przeworskiej – Pikule, st. 2, gm. Janów Lubelski, woj., Tarnobrzeg, [w:] Kultura przeworska, cz. I, Lubelskie Materiały Archeologiczne, t. 8, 1994, s. 147-157; Z. Wichrowski, Badania ratownicze na cmentarzysku z młodszego okresu przedrzymskiego w Pikulach, stan. 2, woj. Tarnobrzemie, w 1997 r., Archeologia Polski Środkowo-Wschodniej, t. III, 1998, s. 98-103. Zaznaczając w tym miejscu, że wzmiankowane stanowisko archeologiczne w Pikulach (w gminie Janów Lubelski) początkowo wiązane przez badaczy z ludnością kultury przeworskiej, obecnie łączone jest z ludnością kultury jastorfskiej i Poienești-Łukaševka, a tym samym z ludem znanym ze starożytnych źródeł – Bastarnami; por. Z. Wichrowski, dz. cyt., s. 101; A. Kokowski, Wykrywacz metali – instrument naukowy czy barbarzyńskie narzędzie, [w:] Wykrywacz metali a archeologia, red. W. Brzeziński, Z. Kobyliński, Warszawa 1999, s. 26; A. Kokowski, Starożytna Polska. Od trzeciego stulecia przed narodzeniem Chrystusa do schyłku starożytności, Warszawa 2005, s. 120; K. Garbacz, Ergebnisse der Forschungen auf der großen Nekropole in Pikule, Gemeinde Janów Lubelski – Beitrag zu den Studien über die jüngere vorrömische Eisenzeit in Polen, Sprawozdania Archeologiczne, t. 61: 2009, s. 368. Odkryte przed 1922 r. w okolicach Janowa Lubelskiego miecze, które K. Osiński wiązał z ludnością kultury przeworskiej [por. K. Osiński, Wykopalisko w Budach Łańcuckich z epoki młodszego okresu cesarstwa rzymskiego, Rocznik Towarzystwa Nauk w Przemyślu za rok 1913-1922, t. III, wydany w 1923, s. 19, przyp. 1] mogły bowiem w rzeczywistości być związane z ludnością bastarnęską i konieczne jest obecnie podjęcie szerszych badań nad historią janowskiego muzeum z początku dwudziestolecia międzywojennego, bo efekty tych badań mogą prowadzić do poszerzenia wiedzy o elementach kultury materialnej z przełomu er (czy też końcówki ubiegłej ery). Uznanie, że we współczesnych badaniach archeologicznych istnieje miejsce dla nowej subdyscypliny naukowej, którą określić można mianem „archeologii epistolarnej”, pozwalającej na weryfikację ustaleń archeologicznych w oparciu o źródła epistolarne może prowadzić nie tylko do poszerzenia wiedzy z zakresu historii archeologii, ale może stanowić dodatkowy impuls do badań reinterpretacyjnych, przeprowadzenie których w oparciu o niezachowane elementy kultury materialnej pozyskane kiedyś ze stanowisk archeologicznych jest niemożliwe. Podjęcie badań z zakresu „archeologii epistolarnej” stanowić może otwarcie na nowo drzwi do rzetelnej interpretacji źródeł (w tym źródeł niezachowanych).

³³ K. Osiński, dz. cyt., s. 19, przyp. 1. Informację tę przypomina między innymi S. Nosek, *Materiały do badań nad historią starożytną i wczesnośredniowieczną międzyrzecza Wisły i Bugu*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sec. F, vol. VI, 1951, s. 157. Interesujące w odniesieniu do omawianej problematyki może okazać się opracowanie W. S. Flisińskiego, *Dzieje i pradzieje pow. janowskiego* stanowiące trzeci tom *Monografii historycznej, społecznej, gospodarczej i politycznej powiatu janowskiego* [por. Wykaz prac W. S. Flisińskiego w: Biblioteka im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie (cytuujemy dalej: BŁ), rkps 2095, W. S. Flisiński, *Ludzie przeszłości i teraźniejszości powiatu janowskiego*, [w:] Tegoż, *Monografia historyczna, społeczna, gospodarcza i polityczna powiatu janowskiego*, t. 27, New York 1966, s. 167]. Niestety miejsce przechowywania niniejszego rękopisu jest autorem nieznanne. Części tej (przynajmniej dwudziestosiędmiotomowej monografii) znajduje się w Bibliotece im. H. Łopacińskiego w Lublinie, Muzeum Regionalnym w Kraśniku i Muzeum Regionalnym w Janowie Lubelskim. Praca W. S. Flisińskiego może wnieść nowe informacje dotyczące archeologii okolic Janowa Lubelskiego, gdyż autor tej monografii w okresie międzywojennym był pisarzem gminnym w Chrzanowie, niedaleko od Janowa Lubelskiego i zajmował się m.in. aktywizacją społeczeństwa; por. Z. Baranowski, *Rys historyczny miejscowości powiatu janowskiego*, Lublin 2001, s. 133.

³⁴ K. Osiński, dz. cyt., s. 29.

³⁵ Tamże, s. 19, przyp. 1.

że S. Jankowski współpracował z K. M. Osińskim m.in. w ramach przemyskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk³⁶ czy też na gruncie artystycznym ówczesnego Przemysła³⁷. Także nie bez znaczenia pozostaje założone przez S. Jankowskiego w 1919 r. czasopismo „Nauczyciel Polski”³⁸, które należy w przyszłości przewertować poszukując ewentualnych informacji dotyczących janowskiej placówki muzealnej.

Bardzo prawdopodobne wydaje się pozyskanie przez powstałe w 1918 r. w Janowie Lubelskim muzeum przynajmniej części odkrytych wówczas zabytków. A skoro przedstawiciel janowskich władz powiatowych twierdził, iż „wydział powiatowy [...] gromadził okazy i zbiory archeologiczne”³⁹, to prawdopodobnie znaczna część zabytków zgromadzonych w janowskim muzeum powiatowym pochodziła z przypadkowych odkryć archeologicznych i/lub wykopalisk – prowadzonych prawdopodobnie metodą rabunkową, bez jakiegokolwiek dokumentacji. Skoro janowski inspektor szkolny obiecał dyrekcji Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej pozyskanie kilku mieczy i przekazanie ich do Przemysła⁴⁰, to ich dostępność pośród ludności okolic Janowa Lubelskiego musiała być dość duża⁴¹. Bez wątplenia łatwiej było je pozyskać miejscowej placówce muzealnej, powstającej w ramach akcji społecznej aniżeli inspektorowi szkolnemu pochodzącemu z zewnątrz. Czy zatem nasycenie janowskiego rynku kolekcjonerskiego zabytkami było aż tak duże, że przekazanie do Przemysła kilku mieczy nie stanowiło problemu dla janowskiego inspektora szkolnego? Jeśli nie stanowiło to problemu, to w janowskim muzeum powiatowym powinna się znajdować przed 1922 r. duża, a może nawet bardzo duża kolekcja zabytków archeologicznych, w skład której wchodziły prawdopodobnie liczne militaria metalowe.

Negocjacje władz samorządowych z duchowieństwem dotyczące umiejscowienia sal ekspozycyjnych w budynku poklasztornym zakończyły się fiaskiem. Sprawa muzeum i zdeponowanych w nim zabytków pozostawała nierozwiązana⁴². W

---

³⁶ Z. Felczyński, J. Olszak; *Siedemdziesiąt lat Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyslu, 1909-1979*, Przemysł 1979, s. 159, 274.

³⁷ *Wystawa Malarstwa Polski południowo-wschodniej, 1900-1980*, Rzeszów 1982, s. 22, 88.

³⁸ F. Kierski, *Podręczna encyklopedia pedagogiczna*, t. I, Lwów – Warszawa 1923, s. 57; W. Czerniewski, *Rozwój dydaktyki polskiej w latach 1918-1954*, Warszawa 1963, s. 441; L. Kieszczyński, *Kronika ruchu zawodowego w Polsce 1808-1939. Ważniejsze wydarzenia*, Warszawa 1972, s. 132; J. Maurin-Białostocka, J. Derwojeda; *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających: malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. III Wrocław 1979, s. 220.

³⁹ Patrz przypis 21.

⁴⁰ K. Osiński, dz. cyt., s. 19. przyp. 1. Z literatury znany jest również starszy o około wiek przypadek przekazania z Janowa eksponatu do gabinetu osobliwości starożytnych Uniwersytetu Warszawskiego. W dniu 27 lutego 1822 r. Antoni Ogonowski – dziekan zaklikowski przesłał eksponat pochodzący z kruchty kościoła dominikańskiego w Janowie (ówcześnie Ordynackim, a obecnie) Lubelskim. Przesłany eksponat okazał się fragmentem zęba słonia; por. J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816-1831)*, t. I, Warszawa 1907, s. 652.

⁴¹ Nie można wykluczyć sytuacji, że S. Jankowski składał dyrekcji Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej obietnicę bez pokrycia.

⁴² Za jedną z ważniejszych przyczyn niezałatwienia sprawy lokalu przeznaczonego na muzeum można uznać brak ciągłości administracyjnej w Janowie Lubelskim w pierwszym okresie po odzyskaniu przez Polskę niepodległości (14 burmistrzów w 9 lat) i dewaluację pieniądza; por. S. Jaworski, *Gospodar-*

jednym z tekstów zamieszczonym w „Jednodniówce” (gazecie okolicznościowej) wydanej w 1928 r. autor podpisujący się pseudonimem „Turysta” zapisał: „Do rozrywkowych ognisk [Janowa Lubelskiego] należą: muzeum powiatowe (niestety nieczynne z braku lokalu)”⁴³. Ta jakże lakoniczna informacja pozwala stwierdzić, że muzealia (a przynajmniej ich część) przetrwały przynajmniej do 1928 r. Jednak obecnie nie wiadomo, gdzie były zdeponowane, w jakich okolicznościach zostały rozdysponowane lub zniszczone i czy na podstawie dalszych kwerend uda się przywrócić przynajmniej pamięć o tym co było, a nie jest... Przestrzeń bytu zabytkowej materii uległa zapomnieniu bądź znikła z architektonicznego krajobrazu miasta Janowa Lubelskiego, zabytki rozdysponowano (a dokładniej rzecz ujmując rozkradziono) bądź zniszczono (przykładowo w czasie bombardowań Janowa Lubelskiego z września 1939 r.)⁴⁴ rodząc w ten sposób przestrzeń interdyscyplinarnych poszukiwań, by poznać to, co znano, lecz zapomniano⁴⁵.

---

ka miejska w świetle dat, cyfr i prawdy..., [Jednodniówka] Z okazji dziesięciolecia Janów Lubelski swą pracą czci wielką rocznicę niepodległości najjaśniejszej Rzeczypospolitej Polskiej, pod red. F. Janowskiego, Lublin 1928, s. 16-17.

⁴³ „Turysta”, *Z monografii miasta. Dzieje historyczne według opowiadań ś.p. Roberta Przegalińskiego weterana 1863 r.*, [Jednodniówka] Z okazji dziesięciolecia Janów Lubelski swą pracą czci wielką rocznicę niepodległości najjaśniejszej Rzeczypospolitej Polskiej, pod red. F. Janowskiego, Lublin 1928, s. 14.

⁴⁴ Pierwsze bombardowanie Janowa Lubelskiego w czasie II wojny światowej miało miejsce 8 września 1939 r.; por. J. Zaręba, *Janów Lubelski w okresie okupacji niemieckiej*, [w:] *Janów Lubelski 1640 - 2000*, red. Z. Baranowski, J. Łukasiewicz, B. Nazarewicz, Janów Lubelski 2010, s. 185; A. Albinia, *Pomiędzy wsią a matym miasteczkiem. Wspomnienie i pamięć o Żydach wiejskich z Lubelszczyzny*, [w:] *Zagłada Żydów na polskiej prowincji*, pod red. A. Sitarka, M. Trębacz, E. Wiatr, Biblioteka oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi, t. XXVI, Łódź 2012, s. 391, przyp. 24.

⁴⁵ Zwrócić wypada na koniec uwagę, że zakres współczesnej wiedzy o instytucjonalnych formach życia kulturalnego rozwijanego w przeszłości w Janowie Lubelskim jest w tym mieście wybrakowana. Twierdzenie to nie odnosi się jedynie do odzwierciedlonego w publikacjach regionalistycznych braku odniesienia do początków muzealnictwa rozwijającego się w Janowie Lubelskim. Z podobną sytuacją można zetknąć się również w odniesieniu do rozwoju oświaty. Prawdopodobnie pierwszą formą szkolnictwa specjalistycznego (nie uwzględniając w tym przypadku nauki zawodu pobieranej w ramach organizacji cechowej) była działająca w Janowie Lubelskim prawdopodobnie od 1912 r. rolnicza szkoła handlowa dla synów gospodarzy. Szkoła ta założona została przez Kazimierza Bogdana Fudakowskiego i w okresie swej trzyletniej działalności wykształciła 180 wiejskich kupców; por. J. Korga, *Rodzina Fudakowskich z Krasnobrodu*, [w:] *Ziemiaństwo na Lubelszczyźnie*, oprac. R. Maliszewska, Kozłówka 2001, s. 218. Wzmiankowana szkoła handlowa określana była Kursami Kooperatywy Rolniczej; por. J. Korga, *Działalność społeczno-polityczna Kazimierza Bogdana Fudakowskiego w świetle wspomnień rodzinnych*, [w:] *Studia z dziejów ziemian lubelskich w XIX i XX wieku*, pod red. A. Kopruckowniaka, Lublin 2002, s. 120. Informacje o istnieniu i działalności w Janowie Lubelskim wzmiankowanej szkoły są skutecznie przemilczane, nawet w opracowaniach w których podejmowano próby omówienia rozwoju szkolnictwa w Janowie Lubelskim w okresie przez I wojną światową brak takich wzmianek; por. W. Staszewski, *Janów Lubelski w latach 1866-1914*, [w:] *Janów Lubelski 1640-2000*, pod red. Z. Baranowskiego, J. Łukasiewicza, B. Nazarewicz, Janów Lubelski 2010, s. 112-120 (w pierwodruku z 2000 r. wzmiankowany tekst znajduje się na stronach 115-122. Zwrócić należy jednak uwagę, że w pierwodruku książki zatytułowanej *Janów Lubelski 1640-2000* w innej kolejności wymienieni zostali członkowie zespołu redakcyjnego, przez co bibliograficznie pierwodruk i wznowienie sugerują występowanie różnych opracowań). Zetknąć się można natomiast z informacją, że po I wojnie światowej próbowano w Janowie Lubelskim reaktywować kursy handlowe założone w 1914 r.; por. K. Wszelaki, *Janów Lubelski w okresie międzywojennym*, [w:] *Janów Lubelski 1640-2000*, pod red. Z. Baranowskiego, J. Łukasiewicza, B. Nazarewicz, Janów Lubelski 2010, s. 140 (w pierwodruku na stronie 144). Dane o istnieniu przed I wojną światową w Janowie Lubelskim szkoły handlowej odnaleźć można w dokumentacji powstałej w Janowie Lubelskim po zaprzestaniu

Summary

Preliminary results of the origins of museums in Janów Lubelski

Tadeusz Seweryn - the long term director of Cracow Ethnographic Museum has gained his rank in Janów Lubelski, the place, where two months after regaining the independence by Poland, the new museum came into being. The museum warehouse and exhibition room was created in ordinary living room. The exhibits were stuffed in every corner of the room. As long as the founder was staying there, the exhibits were constantly complemented, yet, when he left it, it changed into one without heating and all the things gathered there and the museum itself – previously the pride of the town – became the burden of local government. The museum space became unchanged for the next years, yet, the fact of not connecting it to life space (supervision, responsibility and interest) led to silent consent that common wealth is the individual wealth - the individualists who have access to it.

---

działalności wzmiankowanej placówki edukacyjnej. Przykładowo w Protokole z posiedzenia janowskiego Komitetu Obywatelskiego z 5 lutego 1915 r. odniesiono się do próby uzyskania od Zarządu Ordynacji Zamojskiej „lokalu w gmachu byłej szkoły handlowej” na potrzeby tworzonej wówczas ochronki; por. BŁ, rkps 1792, *Protokół 2 Komitetu Obywatelskiego Miejskiego w Janowie, Janów Lubelski 5 II 1915*, [w:] *Komitet Obywatelski w Janowie*, pag. 20.